

»Miten Alma-täti voi?«

Deonttisen ja dynaamisen modaalisuuden teoriakehys

HEIKKI KANGASNIEMI

1. Johdanto

Lause

(1) Alma-täti voi puhua puhelimessa tunnin

on kolmitulkintainen. Ensinnäkin se voidaan tulkita niin, että aikaisempien kokemusten perusteella on uskottavaa, että Alma-täti puhuu puhelimessa tunnin. Toisen tulkinnan mukaan Alma-tädillä on lupa, että hän saa puhua puhelimessa tunnin. Kolmanneksi lauseen voidaan katsoa merkitsevän, että Alma-tädillä on niin hyvä kunto, että hän pystyy puhumaan puhelimessa tunnin. (Hakulinen—Karlsson 1979: 264.) Eri tulkintojen mukaisesti lauseelle voidaan esittää kolme eriluonteista parafrasaa:

(1₁) Alma-täti puhuu puhelimessa kenties tunnin.

(1₂) Alma-täti saa puhua puhelimessa tunnin.

(1₃) Alma-täti pystyy puhumaan puhelimessa tunnin.

Ensimmäisen tulkinnan mukaan lause 1 ilmaisee episteemistä mahdollisuutta eli arviota asian todennäköisyydestä. Parafrasain 1₂ mukaisesti tulkittuna lause ilmaisee deonttista mahdollisuutta eli luvallisuutta. Alma-tädin pystymisen kuvaukseksi tulkittuna lause ilmaisee puolestaan dynaamista mahdollisuutta.

Episteemisyys, deonttisuus ja dynaamisuus ovat kolme eriluonteista modaalisuuden lajia. Niitä ilmaistaan kuitenkin osittain samoilla keinoilla, esimerkiksi verbillä *voida*, minkä takia lauseen modaalisuuden luonne onkin joissakin tapauksissa hyvin vaikeatulkintainen. Yleensä episteemiset lauseet voidaan silti kontekstin perusteella erottaa ei-episteemisistä. Episteemisille lauseille on lisäksi ominaista se, että niissä modaaliverbin tai muun modaalisuuden ilmaisimen vaikutusalana on koko propositio, kun taas deonttisuus ja dynaamisuus kohdistuvat johonkin tekoon. Episteemisen ja ei-episteemisen modaa-

lisuuden eroa on myös käsitelty eniten erilaisissa modaalisuuteen liittyvissä tutkimuksissa, mutta ei-episteemisen modaalisuuden eriluonteisia lajeja ei ole juuri pyritty kuvaamaan ja erittelemään. Koska esimerkiksi lauseen 1 deonttisen ja dynaamisen tulkinnan ero voidaan kuitenkin intuitiivisesti ymmärtää ja parafrasien avulla myös eksplisiittisesti osoittaa, voidaan ei-episteemisen modaalisuuden eri lajien erilaista luonnetta pyrkiä myös teoreettisesti ymmärtämään, kuvaamaan ja selittämään.

2. Deonttisuuden ja dynaamisuuden luonne

2.1. Deonttisuuden ja dynaamisuuden modaliteetit

Deonttinen mahdollisuus ilmaisee luvallisuutta. Luvallisuuden ilmaus on esimerkiksi lause

(2) Matti saa mennä sisään.

Jos jotakin tekoa ei ole luvallista tehdä, se on kiellonalainen. Kiellonalaisuutta ilmaisee esimerkiksi lause

(3) Matti ei saa mennä sisään.

Jos jokin teko on kiellettyä jättää tekemättä, se pitää tehdä. Pitämistä ilmaisee esimerkiksi lause

(4) Matin pitää mennä sisään.

Luvallisuus, pitäminen ja kiellonalaisuus ovat deonttisuuden modaalikäsitteitä eli modaliteetteja. (Ks. tark. Kangasniemi 1986: 36–60.)

Dynaaminen mahdollisuus voidaan nimetä pystymiseksi. Pystymisen ilmaus on esimerkiksi lause

(5) Matti pystyy menemään sisään.

Jos joku ei pysty tekemään jotakin tekoa, hän on pystymätön siihen. Pystymättömyyden ilmaus on esimerkiksi lause

(6) Matti ei pysty menemään sisään.

Jos joku on pystymätön jättämään jonkin teon tekemättä, hänen on pakko tehdä se. Pakollisuutta ilmaisee esimerkiksi lause

(7) Matin on pakko mennä sisään.

Pystymistä, pakollisuutta ja pystymättömyyttä voidaan pitää dynaamisuuden modaliteetteina.

Deonttisuuden ja dynaamisuuden tarkastelussa voidaan käyttää apuna lauseiden formaalistusta. Luvallisuutta voidaan merkitä symbolilla P, pitämistä symbolilla O ja kiellonalaisuutta symbolilla F. Vastaavasti pystymisen symboliksi voidaan ottaa M, pakollisuuden symboliksi N ja pystymättömyyden symboliksi W. Merkitsemällä propositiota ”Matti menee sisään” symbolilla p voidaan lauseet (2)–(7) esittää formaalistettuina muodoissa

(2 ₁) Pp	(5 ₁) Mp
(3 ₁) Fp	(6 ₁) Wp
(4 ₁) Op	(7 ₁) Np

2.2. Modaliteettien vastaavuussuhteet

Sekä deonttiseen että dynaamiseen modaalisuuteen kuuluu siis kolme modaliteettia. Molemmat käsitekolmikot muodostavat kuitenkin kiinteän kokonaisuuden, sillä jokaisesta modaliteetista voidaan negaation avulla johtaa kolmikon kaksi muuta jäsentä. Modaliteetit ovat toisin sanoen vastaavuussuhteessa toisiinsa.

Ensinnäkin: jos jokin teko on luvallinen, sitä ei tarvitse silloin jättää tekemättä eli se ei ole silloin kiellonalainen. Jos esimerkiksi tupakoiminen on sallittua, niin silloin ei tarvitse jättää tupakoimatta eli tupakoiminen ei ole kiellonalaista. Jos jokin teko taas pitää tehdä, sitä ei ole silloin luvallista jättää tekemättä eli sen tekemättä jättäminen on kiellonalaista. Jos esimerkiksi veroilmoitus pitää palauttaa, sitä ei ole luvallista jättää palauttamatta eli sen palauttamatta jättäminen on kiellonalaista. Jos sen sijaan jokin teko on kiellonalainen, sitä ei ole luvallista tehdä eli se pitää jättää tekemättä. Jos esimerkiksi salamavalon käyttö museossa on kiellonalaista, sitä ei ole luvallista käyttää eli sitä pitää jättää käyttämättä. Deonttisuuden modaliteettien vastaavuussuhteet on esitetty jo G. H. von Wrightin vuonna 1951 julkaistussa ja vuonna 1977 suomeksi ilmestyneessä artikkelissa *Deontik logic* (von Wright 1977: 150), jota voidaan pitää modernin deonttisen logiikan alkuna.

Juuri vastaavanlainen suhde voidaan kuitenkin esittää myös dynaamisuuden modaliteettien välillä. Jos joku pystyy tekemään jonkin teon, hänen ei ole pakko jättää sitä tekemättä eli hän ei ole pystymätön tekemään sitä. Jos joku esimerkiksi pystyy kantamaan suuren matkalaukun yksinään, hänen ei ole silloin pakko jättää sitä kantamatta eli hän ei ole pystymätön kantamaan sitä. Jos jonkun puolestaan on pakko tehdä jokin teko, hän ei pysty jättämään sitä tekemättä eli hän on pystymätön sen tekemättä jättämiseen. Jos jonkun täytyy esimerkiksi voimien loppuessa pysähtyä levähtämään, hän ei pysty olemaan pysähtymättä eli hän on pystymätön pysähtymättä jättämiseen. Jos joku sen sijaan on pystymätön tekemään jonkin teon, hän ei silloin pysty tekemään sitä

eli hänen on pakko jättää se tekemättä. Jos joku on esimerkiksi pystymätön viheltämään, hän ei silloin pysty viheltämään eli hänen on pakko jättää viheltämättä.

Vaikka deonttisuuden ja dynaamisuuden modaliteetit ovatkin loogisesti johdettavissa toisistaan ja dynaamisuuden modaliteetit vastaavasti toisistaan, ei jonkin tekstilauseen muuttaminen vastaavalla tavalla ole tietenkään useinkaan luontevaa. Kysymyksessä ovatkin nimenomaan loogiset vastaavuussuhteet.

Vastaavuudet voidaan esittää myös formaalisesti. Negaatiota voidaan merkitä symbolilla $\sim$. Merkintä $\sim p$ tarkoittaa teon p negaatiotekoa eli tekemättä jättämistä. Kun ekvivalenssisuhdetta merkitään symbolilla $\leftrightarrow$, muodostavat modaliteettien vastaavuussuhteet yhdeksänpaikkaisen ekvivalenssikaavion:

KAAVIO 1:
Deonttisuuden modaliteettien
vastaavuudet

$$\begin{array}{l} Pp \leftrightarrow \sim O\sim p \leftrightarrow \sim Fp \\ Op \leftrightarrow \sim P\sim p \leftrightarrow F\sim p \\ Fp \leftrightarrow \sim Pp \leftrightarrow O\sim p \end{array}$$

KAAVIO 2:
Dynaamisuuden modaliteettien
vastaavuudet

$$\begin{array}{l} Mp \leftrightarrow \sim N\sim p \leftrightarrow \sim Wp \\ Np \leftrightarrow \sim M\sim p \leftrightarrow W\sim p \\ Wp \leftrightarrow \sim Mp \leftrightarrow N\sim p \end{array}$$

Paitsi ilmaisukeinoiltaan deonttisuus ja dynaamisuus ovat toistensa kaltaisia siis myös semanttiselta rakenteeltaan. Sekä deonttisuudelle että dynaamisuudelle on luonteenomaista lisäksi se, että ne kohdistuvat aina johonkin tekoon. Propositiossa esitetyt muut elementit voidaan ajatella teon määritteiksi, jotka rajaavat esimerkiksi sen ajan tai paikan. Teon tekijää voidaan kutsua agentiksi.

Lisäksi sekä deonttisuudelle että dynaamisuudelle on ominaista, että niillä on aina jokin lähde tai aiheuttaja. Niiden luonnetta voidaankin tarkastella erittelemällä niitä syitä ja tekijöitä, joihin modaalisuus voi perustua.

2.3. Deonttisuuden ja dynaamisuuden lähde

Deonttiset lauseet ilmaisevat lupia, käskyjä ja kieltoja. Käskyjä ja kieltoja voidaan kutsua yhteisellä nimellä määräyksiksi. Luville ja määräyksille on ominaista se, että ne ovat aina jonkin tajunnallisen olion tai kollektiivin antamia. Niiden antaminen on siten tajunnallisen olion tai kollektiivin intentionaalista toimintaa, ja ne perustuvat aina antajansa tahtoon.

Sitä oliota tai kollektiivia, jonka tahtoon lupa tai määräys perustuu eli joka asettaa deonttisen arvon, voidaan kutsua deonttisuuden auktoriteetiksi. Eri-laiset auktoriteetit voidaan luokitella neljään kategoriaan. Auktoriteetti voi antaa lupia ja määräyksiä ensinnäkin (a) legaalisen tms. määräysvallan

perusteella. Legaalista määräysvaltaa käyttää esimerkiksi Suomen eduskunta, jonka antama määräys on esimerkiksi lause

- (8) Jokaisen, jolla on verovuoden aikana ollut veronalaista tuloa tai jolla verovuoden päättyessä on ollut veronalaista varallisuutta, on kehotuksetta tehtävä veroilmoitus.

Auktoriteetin asema voi perustua myös (b) arvovaltaan, psykologiseen mahdiin, fyysiseen voimaan tms. Niinpä perheen äiti voi antaa arvovaltansa perusteella määräyksiä lapsilleen; määräys voi olla esimerkiksi lause

- (9) Syö vain lautasesi tyhjäksi.

Luvat ja määräykset voivat pohjautua myös (c) jonkin yhteisön kulttuuriin, sosiaaliseen käytäntöön, tapoihin ja elämänmuotoon. Jonkin sosiaalisen normin auktoriteettina voidaan pitää kaikkia yhteisöön kuuluvia ja kuuluneita jäseniä. Esimerkiksi lause

- (10) Vanhempia ihmisiä ei saa sinutella

voi ilmaista säännön, jota jonkin yhteisön jäsenten on heidän elämänmuotonsa mukaan seurattava. Lupa tai määräys voi olla myös (d) sisäisen pakon, vakaumuksen, omantunnon tms. sanelema. Deonttinen agentti on tällöin samalla deonttisuuden auktoriteetti, ja tällainen määräys sisältyy esimerkiksi lauseeseen

- (11) Minun täytyy tunnustaa sinulle, että valehtelin silloin.

Pitkälti vastaavalla tavalla lupien ja määräysten antajia on luokitellut myös von Wright (1963: 1–3, 7–13, 76–77), joka erottaa lisäksi toisistaan autonomiset ja heteronomiset luvat ja määräykset: jos lupa tai määräys osoitetaan jollekin toiselle, se on luonteeltaan heteronominen, mutta jos se jossain mielessä osoitetaan itselle, se on autonominen.

Samalla tavoin voidaan eritellä myös dynaamisuuden perusteita. Ensinnäkin jos joku pystyy tekemään jonkin teon, hänen ominaisuutensa riittävät voittamaan teon tekemiseen liittyvät vaikeudet; jos joku pystyy vaikkapa hyppäämään kaksi metriä korkeutta, hänen ponnistusvoimansa riittää voittamaan hyppyä vastustavan maan vetovoiman. Jos jonkun on pakko tehdä jokin teko, hänen ominaisuutensa eivät riitä voittamaan teon tekemättä jättämiseen liittyviä vaikeuksia; jos jonkun esimerkiksi on pakko petiitillä painettua tekstiä lukiessaan käyttää suurennuslasia, hänen näkökykynsä on niin heikko, ettei se pysty voittamaan vaikeuksia, jotka liittyvät petiitin lukemiseen ilman suurennuslasia. Jos taas joku on pystymätön tekemään jonkin teon, hänen ominaisuutensa eivät riitä voittamaan teon tekemistä vastustavia tekijöitä; jos joku on pystymätön esimerkiksi ottamaan kirjan ylähyllyltä, hän on pituudeltaan sellainen, ettei hän kykene voittamaan kirjan ottamista vastustavia tekijöitä. Dynaamisen modaalisuuden lähteenä voivat

siis olla (a) agentin ominaisuudet tai (b) ulkoiset olosuhteet. Agentin ominaisuudet voivat lisäksi olla joko (aa) fyysisiä tai (bb) psyykkisiä. Fyysisiä ominaisuuksia ovat esimerkiksi pituus, lihavuus ja voimakkuus, psyykkisiä ominaisuuksia ujous, rohkeus ja laiskuus, ja ulkoisia olosuhteita ovat sellaiset tekijät kuin kylmyys, ahtaus ja pimeys. Dynaamisuuden lähteen osoittamista vaikeuttaa kuitenkin se, että lähteenä eivät useinkaan ole selvästi agentin ominaisuudet tai ulkoiset olosuhteet vaan dynaamisuus on yleensä paremmin niiden yhteisvaikutuksen seurausta.

Juuri samaan tapaan ja samanlaisin tuloksin on Aili Flint eritellyt väitöskirjassaan suomen kielen lukuisien mahdollisuutta ja riittävyttä ilmaisevien verbien taustalla olevia tekijöitä. Hän ei kuitenkaan tee tutkimuksessaan eroa eri modaalisuuden lajien välillä vaan katsoo samojen tekijöiden olevan esimerkiksi kaikkien *voida-* tai *saattaa-*verbin sisältävien lauseiden taustalla. Lisäksi hän käsittelee nimenomaan mahdollisuuden ilmauksia, mutta samat tekijät voidaan osoittaa myös pakollisuuden ja pystymättömyyden lähteiksi. (Ks. erit. Flint 1980: 44–50.)

Sen mukaan, onko lähteenä ensisijaisesti agentin ominaisuudet vai ulkoiset olosuhteet, dynaamisuus voidaan jakaa kahteen alalajiin, jotka ovat (a) agenttikeskeinen ja (b) olosuhteista johtuva dynaamisuus. Agenttikeskeistä dynaamisuutta ilmaisee esimerkiksi lause

- (12) Pekka ei kykene kirjoittamaan oikealla kädellään vielä moneen viikkoon

ja olosuhteista johtuvaa dynaamisuutta ilmaisee esimerkiksi lause

- (13) Tiedän kaupan, josta voi ostaa mitä tahansa.

Vastaavanlaisen jaottelun tekee Flintkin (1980: 44) sekä omista lähtökohdistaan myös Palmer (1979: 21–23).

Lupia ja määräyksiä antava auktoriteetti pyrkii vaikuttamaan agentin käyttäytymiseen. Agentti voi kuitenkin joko muuttaa käyttäytymistään luvan tai määräyksen mukaiseksi tai hän voi myös jättää noudattamatta sitä. Deonttista modaalisuutta voidaan siten luonnehtia kahden tahdon väliseksi vastakkainasetteluksi tai vaikkapa valtapeliksi (power game). Dynaamisuuden modaliteetit puolestaan ilmaisevat, riittävätkö agentin ominaisuudet voittamaan jonkin teon tekemiseen tai tekemättä jättämiseen liittyvät vaikeudet. Dynaamista modaalisuutta voidaankin pitää agentin ominaisuuksien ja ulkoisten olosuhteiden vastakkainasetteluna tai valtapelinä.

2.4. Deonttisuuden ja dynaamisuuden seuraussuhteet

Deonttista ja dynaamista modaalisuutta voidaan esitellä myös tarkastelemalla sitä, mitä seuraussuhteita deonttisiin ja dynaamisiin lauseisiin liittyy. Huomio

voidaan toisin sanoen kiinnittää siihen, mitä päätelmiä voidaan tehdä jonkin teon tekemisestä tai jostakin deonttisuuden tai dynaamisuuden ilmauksesta.

Monet teot, jotka tehdään, ovat luvallisia. Yleisesti silti tehdään myös kielonalaisia tekoja. Teon tekemisestä ei voida päätellä, onko se luvallinen. (Esim. Allwood – Andersson – Dahl 1980: 127–128.) Esimerkiksi lauseesta

(14) Tiina meni pihalle leikkimään

ei voida päätellä lausetta

(14₁) Tiinalla oli lupa mennä pihalle leikkimään.

Käskyä puolestaan seuraa usein käsketyt teon tekeminen. Usein käskyä jätetään kuitenkin myös noudattamatta. Vastaavasti myös kielloja sekä noudatetaan että rikotaan. Pitämisestä ei siten välttämättä seuraa teon tekeminen, eikä kiellonalaisuudesta välttämättä seuraa teon tekemättä jättäminen. (Esim. Allwood – Andersson – Dahl 1980: 127–128.) Lauseista

(15) Pekan pitää mennä ulos

(16) Liisa ei saa ottaa enää kakkua

ei voida näin ollen johtaa lauseita

(15₁) Pekka menee ulos.

(16₁) Liisa ei ota enää kakkua.

Teon tekemisestä voidaan kuitenkin päätellä, että agentti pystyy tekemään sen, sillä olisi ilmeisen irrationaalia väittää jonkun tehneen teon, jota hän ei pysty tekemään – sellaisesta tapahtumasta käytettäisiin varmastikin nimitystä »ihme». Esimerkiksi lauseesta

(17) Kalle kiipesi puun latvaan asti

voidaankin päätellä lause

(17₁) Kalle pystyi kiipeämään puun latvaan asti.

On kuitenkin mahdollista, että joku yrittää tehdä teon, jota hän ei pysty tekemään, mutta yritys johtaa siinä tapauksessa väistämättä epäonnistumiseen. Epäonnistumista taas ei voida pitää teon tekemisenä (von Wright 1963: 51–53).

Pakollisuuteen ja pystymättömyyteen liittyvät seuraussuhteet ovat jonkin verran vaikeatulkintaisemmat. Pakollisuutta ilmaisee esimerkiksi lause

(18) Marjan täytyi huutaa tuskasta.

Jos jonkun ominaisuudet eivät riitä voittamaan teon tekemättä jättämiseen liittyviä vaikeuksia, hänen voidaan tietenkin päätellä tekevän kyseisen teon.

Näin ollen lauseesta 18 voidaan johtaa lause

(18₁) Marja huusi tuskasta.

Pystymättömyyttä ilmaisee puolestaan lause

(19) Ville ei kyennyt nousemaan kivelle.

Jos jonkun ominaisuudet eivät riitä voittamaan teon tekemistä vastustavia tekijöitä, hänen voidaan päätellä jättävän teon tekemättä. Lauseesta 19 voidaankin johtaa lause

(19₁) Ville ei noussut kivelle.

Pakollisuuden ilmaus on kuitenkin myös lause

(20) Mikon täytyi pukea sadevaatteet ylleen, sillä ulkona satoi kaatamalla, josta ei suoraan voida päätellä teon tekemistä, sillä Mikko olisi tietenkin voinut sateesta huolimatta olla pukematta sadevaatteita ylleen. Lause voidaan kuitenkin tulkita niin, että sen on tarkoitus ilmaista välttämätön ehto sille, miten Mikko saattoi välttää kastumisen, ts. lause ilmaisee ainoan keinon, jolla Mikko saattoi saavuttaa tietyn tavoitteen eli kastumisen välttämisen. Lause ilmaisee siis eräänlaisen praktisen syllogismin, ja sen parafrasiksi voidaan esittää lause

(20₁) Koska Mikko halusi välttää kastumisen, hänen täytyi pukea sadevaatteet ylleen, sillä ulkona satoi kaatamalla,

josta taas voidaan johtaa lause

(20₂) Koska Mikko halusi välttää kastumisen, hän puki sadevaatteet ylleen, sillä ulkona satoi kaatamalla.

Vastaavasti pystymättömyyttä ilmaiseva lause

(21) Astmaisena Ulla ei voi ottaa koiraa kotieläimeksi.

voidaan tulkita niin, että se ilmaisee välttämätön ehdon sille, miten Ulla säilyttää terveytensä, ja sen parafrasiksi voidaankin esittää lause

(21₁) Astmaisena Ulla ei voi ottaa koiraa kotieläimeksi vaarantamatta terveyttään,

jota taas voidaan päätellä lause

(21₂) Astmaisena Ulla ei ota koiraa kotieläimeksi vaarantamatta terveyttään.

Esimerkkien 20 ja 21 kaltaisten jonkin tavoitteen välttämätöntä ehtoa ilmaisevien lauseiden tulkinta vaatii kuitenkin pragmaattista päättelyä puhujan tarkoituksista, eivätkä päättelysuhteet niiden osalta olekaan täysin selkeät.

Kaikkiaan voidaan todeta, että deonttiseen ja dynaamiseen modaalisuuteen liittyy erilaiset seuraussuhteet. Teon tekemisestä ei voida päätellä luvallisuutta, mutta siitä voidaan päätellä pystyminen. Pitämisestä taas ei seuraa välttämättä teon tekeminen, mutta pakollisuudesta voidaan ainakin jossain mielessä johtaa teon tekeminen. Kiellonalaisuudesta puolestaan ei seuraa välttämättä teon tekemättä jättäminen, mutta pystymättömyydestä se on pääteltävissä. Merkitsemällä implikaatiosuhdetta symbolilla $\rightarrow$ ja implikaatiosuhteen puuttumista symbolilla $\nrightarrow$ voidaan deonttiseen ja dynaamiseen modaalisuuteen liittyvät seuraussuhteet esittää myös formaalisesti:

KAAVIO 3:
Deonttisuuden modaalisuuden
seuraussuhteet

$$\begin{array}{l} p \nrightarrow Pp \\ Op \nrightarrow p \\ Fp \nrightarrow \sim p \end{array}$$

KAAVIO 4:
Dynaamisuuden modaalisuuden
seuraussuhteet

$$\begin{array}{l} p \rightarrow Mp \\ Np \rightarrow p \\ Wp \rightarrow \sim p \end{array}$$

Käskyjä ja kieltoja voidaan siis rikkoa. Niiden esittäjä pyrkii kuitenkin usein tehostamaan niitä erilaisilla uhkauksilla ja valvomaan niiden noudattamista langettamalla määräysten rikkojille erilaisia sanktioita. Sanktiona voi olla esimerkiksi kymmenen raipaniskua, tukkapölly tai sosiaalinen hyljeksintä. Määräyksen esittäjä voi kuitenkin olla myös armollinen ja jättää määräyksen rikkojan rangaistuksetta. Esimerkiksi yhteiskunnan oikeusjärjestyksen oleukseen kuuluu pakon ja voiman käyttö – vaikka joitakin normeja saatetaan rikkoa ilman rangaistusta (von Wright 1985: 138). Sanktioille onkin ominaista se, että ne langetetaan ja että niiden langettaminen perustuu jonkin auktoriteetin tahtoon.

Joku voi myös yrittää jättää tekemättä teon, joka hänen on ominaisuuksiensa tai ulkoisten olojen takia pakko tehdä, ja joku voi yrittää tehdä teon, jota hän on pystymätön tekemään. Yritys johtaa kuitenkin väistämättä epäonnistumiseen, johon voi liittyä erilaisia ei-toivottuja seuraamuksia. Joku voi esimerkiksi yrittää nostaa painoa, jonka nostamiseen hänen voimansa eivät riitä, mutta yritys johtaa pakosta epäonnistumiseen, johon voi liittyä lihasvenähdys tai muita seuraamuksia. Epäonnistumiselle ja siihen liittyville seuraamuksille on ominaista, että niitä ei langeteta vaan ne lankeavat väistämättä.

2.5. Deonttisuuden ja dynaamisuuden kytkeytyminen yhteen

Erilaisesta luonteestaan huolimatta deonttisuutta ja dynaamisuutta voidaan ilmaista osittain samoilla keinoilla. Joissakin lauseissa deonttisuus ja dynaamisuus voivat lisäksi olla kytkeytyneinä yhteen sikäli, että luvallisuuden,

pitämisen tai kiellonalaisuuden syynä voivat olla puhujan käsitykset agentin ominaisuuksista tai ulkoisista olosuhteista.

Puhuja voi ensinnäkin arvottaa jonkin teon luvalliseksi sen takia, että hän uskoo agentin pystyvän tekemään sen, ts. hän ei usko, että agentin yritys tehdä teko johtaisi epäonnistumiseen. Esimerkiksi puhujana olevan äidin esittämä lause

(22) Tänään te voitte, pojat, uida saareen, sillä aallot ovat niin matalia voidaan tulkita niin, että äiti antaa pojille luvan tehdä tietyn teon, koska hän uskoo näiden pystyvän selviytymään siitä. Vastaavasti käskyn

(23) Sinun pitää ajaa hiljempaa taustalla voi olla puhujan käsitys siitä, että hiljempaa ajaminen on ehto jonkin tavoitteen saavuttamiselle, esimerkiksi onnettomuuden välttämiseksi. Lauseen

(24) Sinä et saa kiivetä enää korkeammalle. syynä taas voi olla puhujan käsitys, että agentin kyvyt eivät riitä korkeammalle kiipeämiseen.

Deonttisuus ja dynaamisuus kytkeytyvät toisiinsa myös ns. sollen—können-periaatteen mukaisesti. On nimittäin mielekästä esittää vain sellaisia lupia tai määräyksiä, joiden mukaan agentin voidaan inhimillisesti katsoen olettaa pystyvän toimimaan. (Ks. esim. Hintikka 1977: 238–241, von Wright 1985: 138–139.) Sellaisia lauseita kuin

(25) ?Lopeta tämä sade!
voitaneenkin näin ollen pitää irrationaaleina. Mielekkään luvan ja määräyksen edellytyksenä on ehkä pidettävä lisäksi sitä, että agentti pystyy halutessaan toimimaan myös sen vastaisesti. Esimerkiksi käsky

(26) ?Palele!
on epämielekäs tai ainakin tyhjänpäiväinen, jos agentin ei voida odottaakaan pystyvän rikkomaan sitä. Kuten Wittgenstein (1978: § 263) toteaa, jotakin oikeaa on käsityksessä, että kuvittelemattomuus on mielettömyyden kriteeri.

Edellytyksenä lupien ja määräysten mielekkyydelle on siis se, että agentti pystyy valintansa mukaisesti sekä noudattamaan että rikkomaan niitä. Periaatte voidaan esittää myös formaalistetussa muodossa sulkujen ja konjunktion symbolin $\wedge$ avulla:

KAAVIO 5: Dynaamisuus deonttisuuden mielekkyyden edellytyksenä

$$\begin{aligned} Pp &\rightarrow (Mp \wedge M\sim p) \\ Op &\rightarrow (Mp \wedge M\sim p) \\ Fp &\rightarrow (Mp \wedge M\sim p) \end{aligned}$$

Kaaviossa 5 kuvattu periaate tarkoittaa kuitenkin vain sitä, että agentti pystyy toimimaan oman valintansa mukaisesti, mutta periaate ei kerro mitään siitä, pystyykö hän myös itsenäisesti suorittamaan valinnan. Valintoja tahdon vapauden ongelmana on kiintoisasti käsitellyt englantilainen filosofi G. E. Moore (1965). Usein määräysten antaja pyrkii rajoittamaan agentin kykyä suorittaa itsenäisiä valintoja erilaisten manipulointikeinojen avulla.

Se mitä lupia ja määräyksiä pidetään mielekkäinä, riippuu kuitenkin myös kulttuurista, vallitsevasta elämänmuodosta. Jossakin elämänmuodossa voi esimerkiksi olla täysin mielekästä käskää poppamiestä lopettamaan sade. Joillekin käskyille on kuitenkin vaikea kuvitella mitään mielekästä esiintymisyhteyttä. Wittgenstein (1978: § 51–52) on tarkastellut tältä kannalta esimerkiksi sellaisia käskyjä kuin

- (27) Ole järkkymättömän vakuuttunut!
- (28) Toivo hänen paluutaan!
- (29) Ymmärrä tämä kreikankielinen lause!
- (30) Naura sydämellisesti tälle vitsille!

Kielenkäytössä merkittävämmällä tavalla deonttisuus ja dynaamisuus liittyvät kuitenkin yhteen niin, että pakollisuutta tai pystymättömyyttä ilmaisevia lauseita voidaan käyttää määräysten rikkomisen selityksenä. Käskyn saaja voi ensinnäkin perustella käskyn noudattamatta jättämistä selittämällä, ettei hän pystynyt tekemään vaadittua tekoa. Tällaisia selityksiä voivat olla esimerkiksi lauseet

- (31) En pystynyt, sillä tehtävä oli niin vaikea.
- (32) En jaksanut, sillä laukku oli niin painava.
- (33) En ehtinyt, sillä aikaa oli niin vähän.

Vastaavasti kiellon saaja voi perustella sen rikkomista selittämällä, että hänen oli pakko tehdä kielletty teko. Selityksiä kiellon rikkomiselle voivat olla vaikkapa lauseet

- (34) Minun oli pakko jättää tehtävä väliin, sillä se oli aivan ylivoimainen.
- (35) Minun täytyi irrottaa otteeni, sillä laukku oli niin painava.
- (36) Minun oli oikaistava radan yli, sillä muuten en olisi ehtinyt junaan.

Tällaisia selityksiä on tarkastellut myös Flint (1980: 138–139).

Omien ominaisuuksien riittämättömyyteen olosuhteiden haasteen edessä voidaan tietenkin vedota myös välittömästi määräyksen esittämisen jälkeen. Kieltäytymistä jonkin käskyn noudattamisesta voidaan selittää lauseilla

- (37) En kykenisi siihen, vaikka yrittäisinkin.
- (38) En osaa tehdä sitä.

Suorin tapa kieltäytyä noudattamasta jotakin määräystä on yksinkertainen ilmoitus, ettei aio totella sitä. Kieltäytyminen voidaan ilmoittaa esimerkiksi lauseilla

(39) Enkä tee!

(40) Teenpäs!

Ovelampi ja myös kohteliaampi puhestrategia on kuitenkin se, että esittää todelliset tai keksityt syyt, joiden takia ei pysty tottelemaan määräystä. Flint (1980: 142–147) on todennut käsitellessään vastaavia selityksiä, että lapset usein ilmoittavat suoraan kieltäytyvänsä tottelemasta määräystä, mutta vähitellen he oppivat mutkikkaampia strategioita. Määräyksen torjuminen on siis kielipelin strategia, juoni, joka samoin kuin esimerkiksi valehteleminen opitaan vähitellen peliä pelattaessa. Kielipelissä ei ole pelkkiä sääntöjä ja siirtoja, siinä on myös strategioita, juonia. (Ks. Wittgenstein 1981: § 249, 564.)

Kaikki selitykset, joilla määräysten rikkomista tai niiden noudattamisesta kieltäytymistä voidaan perustella, eivät ole kuitenkaan yhtä onnistuneita. Kovinkaan onnistunut selitys ei ole esimerkiksi lause

(41) En viitsinyt.

Paradoksista on, että viitsimättömyyteen tai jaksamattomuuteen vetoavia selityksiä voidaan tarjota erittäin hyvälle ystävälle, jonka ei uskota voivan loukkaantua siitä, sekä myös jollekin vastenmieliselle tuttavalle, jota ehkä nimenomaan halutaan loukata, kun taas muissa tilanteissa tarjotaan yleensä hienostuneempia selityksiä. (Flint 1980: 142–147.)

Selityksen esittäjän kannalta vähiten tukala ja määräyksen antajan kannalta kohteliain selitys on usein lause

(42) En voi,

joka ei suoraan ilmaise, mihin pystymättömyys perustuu. Vastaavasti kohteliaampaa ja myös taloudellisempaa on esittää kysymys

(43) Voitko tehdä sen?

kuin jokin kysymyksistä

(44) Kykenetkö tekemään sen?

(45) Osaatko tehdä sen?

(46) Mahdutko tekemään sen?

Deonttinen ja dynaaminen modaalisuus kytkeytyvät kielenkäytössä siis yhteen sikäli, (a) että luvan tai määräyksen taustalla voi olla käsitys sen saajan ominaisuuksien riittävydestä olojen haasteen edessä, (b) että luvan ja mää-

räyksen mielekkyyden edellytyksenä on se, että agentin voidaan katsoa pystyvän valintansa mukaisesti sekä noudattamaan että rikkomaan sitä, ja (c) että määräysten rikkomista ja niiden noudattamisesta kieltäytymistä voidaan selittää vetoamalla pakollisuuteen tai pystymättömyyteen.

3. Deonttisuuden ja dynaamisuuden ilmaisukeinot

Deonttisuuden ja dynaamisuuden eri modaliteetteja voidaan ilmaista modaalisisilla verbeillä sekä erilaisilla rakenteilla, joita voidaan kaikkia kutsua modaalisuuden ilmaisimiksi. Joitakin ilmaisimia voidaan käyttää yksinomaan deonttisuuden tai dynaamisuuden ilmaisemiseen, mutta jotkin ilmaisimet voivat ilmaista kumpaakin ei-episteemisen modaalisuuden lajia, ja osa niistä voi lisäksi ilmaista vielä episteemistä modaalisuutta.

Deonttisuuden ja dynaamisuuden modaliteetteja voidaan ilmaista myös erilaisilla lausemuodoilla. Jokaista modaliteettia voidaan ensinnäkin ilmaista sen ensisijaisella lausemuodolla, mutta lisäksi modaliteetteja voidaan ilmaista niiden vastaavuussuhteiden mukaisesti myös toissijaisilla lausemuodoilla negatiota ja muiden modaliteettien ilmaisimia käyttäen. Kaikki lausemuodot eivät kuitenkaan ole kielenkäytössä yhtä yleisiä, ja jotkin niistä esiintyvät vain hyvin satunnaisesti.

3.1. Deonttisuuden lausemuodot ja ilmaisimet

Luvallisuuden ensisijainen lausemuoto, jossa ei siis esiinny negatiota, on Pp. Muodoltaan ensisijaisiin lauseisiin sisältyviä luvallisuuden ilmaisimia ovat ensinnäkin verbit *saada*, *voida* ja *sopia*:

- (47) Suota saat ottaa ylös reunoihin asti.
- (48) Voit tulla sisään.
- (49) Sopii istua.

Luvallisuuden ilmaisimia ovat myös rakenteet *on lupa*, *saada lupa* ja *on oikeus*, jotka esiintyvät esimerkiksi lauseissa

- (50) Minulla on lain mukaan lupa tarkastaa huoneisto.
- (51) Saanko luvan käyttää ruotsia?
- (52) Potilaalla on oikeus valita häntä ensisijaisesti hoitava lääkäri.

Lisäksi luvallisuuden ilmaisimia ovat ainakin rakenteet *on sallittua*, *on luvallista* ja *on sopivaa*. (Kangasniemi 1986: 42–44, 91.)

Luvallisuutta voidaan toissijaisesti ilmaista myös lausemuodoilla $\sim$ Op ja $\sim$ Fp negaatiota sekä pitämisen ja kiellonalaisuuden ilmaisimia käyttäen. Lausemuoto $\sim$ Op tarkoittaa, että jotakin ei tarvitse tehdä eli että teon saa jättää tekemättä. Siinä voivat esiintyä sellaiset pitämisen ilmaisimet, joihin liittyvän kieltosanan vaikutusalassa ei ole lauseen propositio vaan itse modaalisuuden ilmaisimien. Yleisin lausemuodossa esiintyvä ilmaisimien on verbi *tarvita*, joka onkin modaalisessa käytössä kieltohakuinen (Kiuru 1977: 210):

- (53) Semmosta se on kun ei kotona tarvitse mitään tehdä niin ei sitten mitään osatakkaan.

Lisäksi lausemuodossa esiintyviä ilmaisimia ovat verbit *täytyä* ja *joutua* sekä rakenne *on pakko*:

- (54) Ei minun täydy sinne mennä, mutta minä ajattelin että se on parempi niin.
(55) Oikeuskäsittelyä israelilainen ei lain mukaan joudu odottelemaan pidätettynä, koska kysymyksessä on pieni huumemäärä.
(56) Poliisin käyttämässä siviiliautossa ei ole pakko käyttää poliisivilkua.

Lausemuoto $\sim$ Fp puolestaan tarkoittaa, että jotakin ei ole kiellonalaista tehdä eli että se on näin ollen luvallista tehdä. Lausemuoto on kielenkäytössä harvinainen, mutta siinä voi esiintyä esimerkiksi ilmaisimien *on kiellettyä*:

- (57) Ei täällä ole kiellettyä tupakoida.

Luvallisuutta tehdä jotakin voidaan kutsua luvallisuuden positiiviseksi muodoksi ja luvallisuutta jättää jotakin tekemättä luvallisuuden negatiiviseksi muodoksi. (Kangasniemi 1986: 44–47, 91, 93.)

Pitämisen ensisijainen lausemuoto on Op. Pitämisen ilmaisimia ovat ensinnäkin morfologisen imperatiivin tunnusmerkit. Pitämistä ilmaisee siis esimerkiksi lause

- (58) Ja pysy sitten huutomatkan päässä, jos ma apua tarvittin.

Yleisiä pitämisen ilmaisimia ovat myös verbit *pitää*, *täytyä*, *tulla*, *joutua*, *kuulua*, *tarvita* ja *häytyä*:

- (59) Mutta sinun pitää leikkauttaa tukkasi sitten hautajaispäiväksi.
(60) Mutta täytyyhän teidän lähteä vastaanottamaan mitalinne.
(61) Näin kieltolain ja raittiusasian ajajina meidän tulisi siinä päätöksessä pysyä.
(62) Se joutuu maksamaan täyden liikevaihtoveron myös sijoituksista, jotka muualla ovat verovapaita.
(63) Sun tarttee juosta nyt kotiin ja äkkiä.

- (64) Sinun kuuluu mennä mukaan.
- (65) Häätty sinun evhätit sille laittaa.

Pitämisen ilmaisimia ovat myös rakenteet *on + -ttava* ja *on pakko*:

- (66) Mutta teidän on annettava kunniasananne että pysytte vaiti siitä mitä sanon.
- (67) Onko minun pakko lähteä mukaan?

Lisäksi pitämisen ilmaisimina voidaan pitää sellaisia rakenteita kuin *on + -minen*, *on parasta*, *on hyvä* ja *on aika*. (Kangasniemi 1986: 52–57, 91, 105–106.)

Pitämistä voidaan periaatteessa ilmaista toissijaisesti lausemuodoilla $\sim P\sim p$ ja $F\sim p$, jotka tarkoittavat, että jotakin ei saa jättää tekemättä ja että jotakin on kiellettyä jättää tekemättä. Lausemuotoja ei kuitenkaan kielenkäytössä juuri esiinny. (Kangasniemi 1986: 93.)

Kiellonalaisuuden ensisijainen lausemuoto on Fp . Kiellonalaisuuden yleisin ja voimakkain ilmaisin on tietenkin kieltoverbin imperatiivi, joka esiintyy esimerkiksi lauseissa

- (68) Älä missään nimessä koske!
- (69) Älköön kukaan olko tuomarina omassa asiassaan.

Kieltoverbin imperatiivimuotoa voidaan pitää itsenäisenä kiellonalaisuuden ilmaisimena, sillä sitä ei voitane katsoa etymologisesti samalähtöiseksi kuin varsinaista kieltoverbiä (Hakulinen 1979: 253). Sitä ei siis tule ymmärtää kieltoverbiin yhtyneeksi imperatiiviksi.

Kiellonalaisuuden ilmaisin on myös lauseessa

- (70) Autojen tyhjäkäyttö on ankarasti kielletty

esiintyvä rakenne *on kielletty*, joka on kielenkäytössä kuitenkin melko harvinaisen. Yleisesti kiellonalaisuutta ilmaistaan sen sijaan toissijaisilla lausemuodoilla $\sim Pp$ ja $O\sim p$. Lausemuoto $\sim Pp$ tarkoittaa, että jotakin ei ole luvallista tehdä eli että se on kiellettyä tehdä. Siinä voivat kieltoverbiin yhtyneenä esiintyä kaikki luvallisuuden ilmaisimet, muun muassa verbit *saada* ja *voida* sekä rakenne *on oikeus*:

- (71) Mutta pahaa elämää ei saa pitää.
- (72) Valleen oli vanha arvokas rovasti, jolle ei seurakunta voinut tehdä huomautuksia.
- (73) Meillä ei ole oikeutta riistää henkeä yhdeltäkään ihmiseltä.

Lausemuoto $O\sim p$ taas tarkoittaa, että jotakin pitää jättää tekemättä eli että tekoa ei pidä tehdä. Siinä voivat esiintyä sellaiset pitämisen ilmaisimet, joihin

liittyvän kieltoverbin vaikutusalana ei ole itse ilmaisin vaan lauseen propositio. Kysymykseen tulevat näin ollen verbit *pitää*, *tulla*, *kuulua* ja *häätyä* sekä rakenne *on + -ttava*:

- (74) Äyrihinnan korottamista ei pidä enää pitkittää.
- (75) Yksisilmäisyyteen ei silti tule langeta.
- (76) Nykyihmisen ei kuulu innostua mistään.
- (77) Sinun ei häävy kirota niin riuskasti.
- (78) Muutosta ei ole etsittävä ensi sijassa ulkomaille tehtävien sijoitusten rajoituksista.

Jos imperatiivin kieltomuoto katsottaisiin kieltoverbiin yhtyneeksi myönteiseksi imperatiiviksi, myös lauseiden 67–68 tulisi katsoa olevan lausemuotoa O~p. (Kangasniemi 1986: 58–60, 91, 93.)

3.2. Dynaamisuuden lausemuodot ja ilmaisimet

Pystymisen ilmaisuvarat ovat suomen kielessä erittäin moninaiset. Aili Flint on todennut, että suomessa on erityisen runsaasti jonkinlaista mahdollisuutta ilmaisevia verbejä. Flintin käsittelemille verbeille on ominaista se, että samalla kun ne ilmaisevat jonkin olevan mahdollista, ne esittävät myös viittauksen niihin tekijöihin, joihin mahdollisuus perustuu. Verbeihin on siis leksikaalis-
tunut enemmän tai vähemmän spesifinen ilmoitus mahdollisuuden lähteestä ja sen luonteesta. (Flint 1980: 7, 59–60.)

Suurin osa suomen kielen mahdollisuutta ilmaisevista verbeistä on omaperäisiä. Useilla niistä ei myöskään ole vastaavanlaista yksimorfista vastinetta esimerkiksi englannissa. Flint katsookin, että mahdollisuutta ilmaisevien verbien runsaus on suomen kielen yleisen rakenteen mukaista, sillä suomessa on poikkeuksellisen runsaasti muitakin tarkan ajallisen ja erityisesti spatiaalisen suuntaisuuden ilmaisukeinoja, muun muassa moninainen sijataivutus, erilaiset adverbit sekä postpositiot. (Flint 1980: 12, 112–117.)

Flint sijoittaa analysoimansa verbit erilaisille dimensioille. Hän ei kuitenkaan erittele tutkimuksessaan modaalisuuden lajeja vaan käsittelee episteemisen ja ei-episteemisen mahdollisuuden ilmaukset yhtenä ryhmänä. Dimensioiden erottelu perustuu lisäksi paljolti intuitioon. (Flint 1980: 44, 59–62.)

Flintin tarkastelemista verbeistä voidaan dynaamisen mahdollisuuden ilmaisimet sijoittaa kymmenelle dimensiolle. Ne ovat: 1) aika: *ehtiä*, *ennättää*, *joutaa*, *joutua*, *keretä*; 2) tila: *mahtua*, *passata*, *päästä*, *sopia*; 3) riittävyys: *kelvata*, *saada*, *ulottua*, *ylettyä*, *yltää*; 4) kyvykkyys: *kyetä*, *mahtaa*, *osata*, *pystyä*, *pärjätä*, *päteä*, *saattaa*, *selviytyä*, *taitaa*, *voida*; 5) voima: *jaksaa*, *viitsiä*;

6) rohkeus: *hirvetä, iljetä, juljeta, kehdata, rohjeta, tohtia, uskaltaa*; 7) sietokyky: *hyväksyä, kestää, kärsiä, sietää, suostua, suvaita, tarjeta*; 8) herkkyyys: *hennoa, raskia*; 9) arvo: *kannattaa*; 10) maltti: *malttaa*. (Vrt. Flint 1980: 59–60.)

Dimensioiden luettelo on semanttisesti hyvin heterogeeninen. Jotkin verbit, esimerkiksi *sopia* ja *iljetä*, voisivat lisäksi sijoittua useallekin dimensiolle. Dimensioista ajan ja tilan voidaan kuitenkin katsoa ilmaisevan ulkoisia oloja ja kyvykkyyden, voiman, rohkeuden, sietokyvyn, herkkyyden, arvon sekä maltin lähinnä agentin ominaisuuksia, kun taas riittävyden voidaan katsoa ilmaisevan molempia. (Flint 1980: 133.)

Luettelon heterogeenisuudesta huolimatta kaikkien sen verbien merkitys voidaan määritellä komponenteilla [+mahdollisuus] ja [+riittävyys]. Esimerkiksi verbin *ehtiä* merkitys voidaan kuvata komponenttilausekkeella

'agentilla on mahdollisuus tehdä vaadittu teko,
koska hänellä on käytettävissä riittävästi aikaa'

ja verbin *uskaltaa* merkitys lausekkeella

'agentilla on mahdollisuus tehdä vaadittu teko,
koska hänellä on käytettävissä riittävästi rohkeutta'.

(Flint 1980: 61, 109.)

Joillekin dimensioille sijoittuvat verbit muodostavat lisäksi hierarkkisen jatkumon sikäli, että ne ilmaisevat saman piirteen eriasteista intensiteettiä. Esimerkiksi rohkeutta ilmaisevat verbit voidaan intensiteettinsä perusteella sijoittaa jatkumolle kaavion 6 mukaisesti:

KAAVIO 6: Rohkeutta ilmaisevat verbit

ulkoinen
vaara
uskaltaa
hirvetä
rohjeta
tohtia
juljeta
iljetä
kehdata
sosiaalinen
ahdistus

(Flint 1980: 92—99.)

Paitsi semanttisesti on pystymistä ilmaisevien verbien luettelo sekakoosteinen myös verbien syntaktisen käyttäytymisen osalta. Jotkin verbeistä saavat komplementikseen 1. infinitiivin latiiivin, kun taas osaan verbeistä liittyy 3.

infinitiivin illatiivi. Jotkin verbit voivat lisäksi esiintyä sekä 1. että 3. infinitiivin yhteydessä, ja muutamat niistä voivat esiintyä jopa ilman infinitiivikomplementtia.

Pystymisen ensisijainen lausemuoto, jossa ei esiinny negaatiota, on Mp. Siinä voivat esiintyä kaikki erilaiset pystymistä ilmaisevat verbit. Pystymistä ilmaisevat siten esimerkiksi lauseet

- (79) Matti se ehtii pistää nenänsä joka paikkaan.
- (80) Minä mahdun juuri ja juuri menemään ikkunasta.
- (81) Kyllä sinun kelpaa levennellä.
- (82) Etelässä ihmiset saavat nauttia auringosta läpi talven.
- (83) Kykenetkös kantamaan?
- (84) Poika osaa jo lukea.
- (85) Hän jaksaa kantaa mitä tahansa.
- (86) Kyllä minä uskallan nukkua aitassakin.
- (87) Tota noin, kärsiskös puhutella...
- (88) Kyllä sen hennoo heittää poisikin.
- (89) Tästä kannattaa maksaa vaikka pieni omaisuus.

Lisäksi pystymisen ilmaisimia ovat ainakin sellaiset rakenteet kuin *on kykenevä*.

Pystymistä voidaan toissijaisesti ilmaista lausemuodoilla $\sim$ Np ja $\sim$ Wp, joissa negaatioon liittyneenä esiintyy pakollisuuden tai pystymättömyyden ilmaisin. Lausemuoto $\sim$ Np tarkoittaa, että jonkun ei ole pakko tehdä jotakin tekoa eli että hän pystyy jättämään sen tekemättä. Lausemuodossa voivat esiintyä ainakin verbit *täytyä*, *joutua* ja *tarvita* sekä rakenne *on pakko*:

- (90) Köyhyyden takia meidän ei sitä täydy tehdä.
- (91) Emine me joudukaan lopettamaan niitä kaikkia.
- (92) Eihän heidän enää tarvitse raivata.
- (93) Ei minun pakko olisi vieraalle töitä tehdä.

Lausemuoto $\sim$ Wp taas tarkoittaa, että joku ei ole pystymätön tekemään jotakin eli että hän pystyy tekemään sen. Lausemuoto on kielenkäytössä kuitenkin hyvin harvinainen.

Pakollisuuden ensisijainen lausemuoto on Np. Siinä esiintyviä ilmaisimia ovat ainakin verbit *täytyä*, *joutua*, *pitää* ja *tarvita* sekä rakenteet *on + -ttava* ja *on pakko*:

- (94) Minun ja Elinan täytyy polttaa jäisiä puitakin kun ei edes niistä huolehdiita.
- (95) Lukemattomat nuoret tytöt ovat joutuneet myymään viattomuutensa leipäpalasta.

- (96) Kaikki pitää nähtävästi oppia kokemuksesta.
- (97) Lukemattomia ovat ne tapaukset, jolloin useinkin köyhän perheen on tarvinnut paeta tulta keskelle hankia ja pakkasta, yön selkään.
- (98) Minun on pidettävä kiirettä niin kauan kuin minä olen selvinnyt veloistani.
- (99) 70-vuotiaan vuoristokiipeilijäveteraanin oli pakko keskeyttää yrityksensä huimauksen ja väsymyksen takia.

Toissijaisia pakollisuutta ilmaisevia lausemuotoja ovat muodot $\sim M\sim p$ ja $W\sim p$, joissa esiintyy negaatioon liittyneenä pystymisen tai pystymättömyyden ilmaisun ja jotka tarkoittavat, että joku ei pysty jättämään jotakin tekemättä ja että joku on pystymätön jättämään jotakin tekemättä. Lausemuotoa $\sim M\sim p$ edustaa esimerkiksi lause

- (100) Minä en pysty olemaan ajattelematta asiaa.

Lausemuoto $W\sim p$ lienee täysin teorettinen konstruktio.

Pystymättömyyden ensisijainen lausemuoto on Wp . Pystymättömyyden ilmaisun on esimerkiksi rakenne *on kykenemätön*:

- (101) Hän on kykenemätön johtamaan näin isoa yritystä.

Yleensä pystymättömyyttä ilmaistaan kuitenkin lausemuodolla $\sim Mp$, jossa voinevat esiintyä negaatioon liittyneenä kaikki pystymisen ilmaisimet. Pystymättömyyttä ilmaisevat siis esimerkiksi lauseet

- (102) Hän on niin laiska, ettei viitsi tehdä mitään.
- (103) Ei sille henno sanoa.
- (104) En tohdi ajatellakaan sitä.

Pystymättömyyttä ilmaisee myös lausemuoto $N\sim p$, joka tarkoittaa, että jonkun on pakko jättää jokin teko tekemättä eli että hän on pystymätön tekemään sen. Lausemuoto lienee kuitenkin hyvin harvinainen.

Jokaista deonttisuuden ja dynaamisuuden modaliteettia voidaan siis ilmaista sen ensisijaisella lausemuodolla, jossa ei esiinny negaatiota. Lisäksi jokaista modaliteettia voidaan ilmaista toissijaisilla lausemuodoilla, joissa esiintyy negaatio. Jotkin toissijaisista lausemuodoista ovat hyvin yleisiä, joitakin taas ei kielenkäytössä esiinny juuri lainkaan.

4. Lopputarkastelu

Deonttinen mahdollisuus ilmaisee luvallisuutta. Luvallisuudessa voidaan kuitenkin erottaa kaksi muotoa: luvallisuus tehdä jotakin eli luvallisuuden positiivinen muoto ja luvallisuus jättää jotakin tekemättä eli luvallisuuden

negatiivinen muoto. Luvallisuuden positiivista muotoa voidaan myös nimittää lyhyesti luvallisuudeksi ja negatiivista muotoa ei-tarvitsemiseksi. (Ahlman 1942: 6–7.) Luvallisuuden negatiivista muotoa ilmaistaan enimmäkseen negaation ja pitämisen ilmaisimien avulla.

Vastaavasti deonttisessa välttämättömyydessä voidaan erottaa kaksi muotoa, jotka ovat pitäminen ja kiellonalaisuus. Pitäminen ilmaisee, mitä pitää tehdä, ja kiellonalaisuus ilmaisee, mitä pitää jättää tekemättä.

Dynaaminen mahdollisuus ilmaisee pystymistä. Pystymisessäkin voidaan erottaa kaksi muotoa: pystyminen jonkin teon tekemiseen ja pystyminen jonkin teon tekemättä jättämiseen. Pystymisen kahta muotoa voidaan lyhyesti kutsua pystymiseksi ja ei-joutumiseksi. Ei-joutumista ilmaistaan lähinnä pakollisuuden ilmaisimilla negatiota käyttäen.

Dynaamisen välttämättömyyden kaksi muotoa ovat pakollisuus ja pystymättömyys. Pakollisuus ilmaisee, mitä agentin on pakko tehdä, ja pystymättömyys ilmaisee, mitä agentin on pakko jättää tekemättä.

Episteeminen modaalisuus ilmaisee käsityksiä jonkin asian todennäköisyydestä. Episteeminen mahdollisuus ilmaisee, että jokin asia on mahdollinen, ja episteeminen välttämättömyys ilmaisee, että jokin asia on varma. (Esim. Lyons 1977: 793–809.) Episteemisessä mahdollisuudessa voidaan erottaa tietenkin kaksi muotoa: mahdollisuus, että jokin asiointila vallitsee, ja mahdollisuus, että jokin asiointila ei vallitse. Vastaavasti episteeminen välttämättömyys voi ilmaista varmuutta, että asia on kyseisellä tavalla, ja varmuutta, että asia ei ole kyseisellä tavalla.

Niin episteeminen kuin deonttinen ja dynaaminenkin modaalisuus ilmaisee siis jonkinlaista mahdollisuutta ja välttämättömyyttä. Mahdollisuus ja välttämättömyys voidaan kuitenkin ymmärtää saman jatkumon kahdeksi ääripääksi, joiden väliin sijoittuu moniportainen asteikko – toiset portaavat lähempänä mahdollisuutta, toiset välttämättömyyttä. Esimerkiksi episteemisyydessä todennäköisyyden voidaan katsoa olevan lähelle varmuutta sijoittuva väliaste, ja deonttisuuden ilmaisimista imperatiivimuodon voidaan ajatella olevan lähempänä välttämättömyyttä kuin modaalisten verbien.

Episteemisyyttä, deonttisuutta ja dynaamisuutta voidaan kutsua modaalisuuden asteikoksi tai modaaliateikoksi. Asteikkojen paralleelisuus voidaan esittää kaaviona (kaavio 7, s. 158).

Episteemisyyttä, deonttisuutta ja dynaamisuutta ilmaistaan tosin osittain samoilla keinoilla, muun muassa eräillä modaaliverbeillä. Yleensä kuitenkin episteemiset lauseet voidaan kontekstin perusteella erottaa ei-episteemisistä lauseista, mutta tulkinnanvaraisempaa on deonttisten ja dynaamisten lauseiden erottaminen toisistaan. Deonttisuus ja dynaamisuus ovat kuitenkin kaksi eriluonteista modaalisuuden lajia, jotka eroavat toisistaan ainakin sikäli, (a)

KAAVIO 7: Modaaliasteikot

mahdollisuus	välttämättömyys
mahdollisuus, että on mahdollisuus, että ei ole	varmuus, että on varmuus, että ei ole
luvallisuus ei-tarvitseminen	pitäminen kiellonalaisuus
pystyminen ei-joutuminen	pakollisuus pystymättömyys

että deonttisuus perustuu aina jonkin auktoriteetin tahtoon, dynaamisuus taas agentin ominaisuuksiin tai ulkoisiin oloihin, (b) että teon tekemisestä ei voida päätellä luvallisuutta mutta siitä voidaan päätellä pystyminen, (c) että määräyksestä ei voida päätellä teon tekemistä tai tekemättä jättämistä mutta pakollisuudesta ja pystymättömyydestä tällaisia päätelmiä voidaan tehdä, ja (d) että määräysten rikkomisesta voidaan langettaa sanktioita, mutta ominaisuuksien yliarvioimisesta tai olosuhteiden aliarvioimisesta lankeaa väistämättä jonkinlaisia seuraamuksia. Jonkin tekstilauseen modaalisuuden luonnetta analysoitaessa voidaan huomio kiinnittää myös siihen, millä ilmaisimilla lauseessa esiintyvä modaalisuuden ilmaisun on korvattavissa lauseen merkityksen olennaisesti muuttumatta.

Deonttiset ja dynaamiset lauseet ovat erilaisia myös funktioiltaan. Deonttinen lause voi olla ensinnäkin jollekin toiselle annettu lupa tai määräys, jolloin sillä pyritään vaikuttamaan luvan tai määräyksen saajan käyttäytymiseen ja jolloin lauseen funktio on preskriptiivinen. Deonttinen lause voi kuitenkin olla myös itselle jossakin mielessä annettu lupa tai määräys, jolloin lauseen funktio on ekspressiivinen. Lisäksi deonttisuutta ilmaiseva lause voi olla jo aiemmin annetun luvan tai määräyksen kuvaus, jolloin sen funktio on deskriptiivinen. Luvan tai määräyksen antamista voidaan kutsua subjektiiviseksi deonttisuudeksi ja niiden kuvausta objektiiviseksi deonttisuudeksi. (Von Wright 1963: 105–107, Lyons 1977: 791–793, Kangasniemi 1986: 80–84.) Dynaaminen lause sen sijaan aina kuvaa agentin ominaisuuksien suhdetta olosuhteiden asettamiin vaatimuksiin. Lauseen funktio voi näin ollen olla deskriptiivinen tai joissakin tapauksissa mahdollisesti ekspressiivinen. Subjektiivista deonttisuutta ilmaiseville lauseille on lisäksi ominaista, että niillä ei voida katsoa olevan totuusarvoa; olisihan irrationaalia sanoa, että jonkin luvan tai määräyksen antaminen on totta tai epätotta. Objektiivista deonttisuutta ilmaisevilla lauseilla sen sijaan on totuusarvo, sillä ne ovat jo olemassa olevien lupien ja määräysten kuvauksia. Toisenlaisia näkemyksiä erilaisten

pitää-lauseiden totuusarvosta on oikeusfilosofian kannalta esittänyt Osvi Lahtinen (1977: 53–54). Dynaamisia lauseita voidaan kuitenkin yksiselitteisesti tarkastella totuusarvon kannalta, sillä ne ovat aina kuvauksia.

Joillakin modaalisuuden ilmaisimilla voidaan ilmaista pelkästään joko episteemistä, deonttista tai dynaamista modaalisuutta, mutta joitakin ilmaisimia voidaan käyttää kahden eri asteikon ilmaisimina ja jotkin modaaliverbit ja verbirakenteet voivat ilmaista sekä episteemistä, deonttista että dynaamista modaalisuutta. Vähiten kielessä näyttäisi olevan episteemisyiden ilmaisimia. Pelkästään episteemisyiden ilmaisemiseen käytettäviä modaaliverbejä ei suomen kielessä näytä olevan lainkaan, minkä takia lauseelle 1 ei voida esittää yksiselitteistä asian varmuusastetta arvioivaa parafrasaa, jossa esiintyisi modaaliverbi. Voidaankin arvella, että modaaliverbien episteeminen käyttö on kielenkäytön mutkistuessa vähitellen syntynyt verbien deonttisen ja dynaamisen käytön rinnalle. Tämänsuuntaisia arveluja ovat esittäneet mm. Terho Itkonen (1975: 53), Lyons (1977: 845, 849) ja Leino (1986: 115–116).

Yleisimpien modaalisuuden ilmaisimien käyttöä eri modaalisuuden asteikkojen ilmaisemiseen voidaan tarkastella taulukkona:

TAULUKKO 1: Modaalisuuden ilmaisimien käyttö eri modaalisteikkojen ilmaisukeinona.

modaalisteikko ilmaisim	episteemisyys	deonttisuus	dynaamisuus
voida	+	+	+
saada	–	+	+
sopia	–	+	+
saattaa	+	+	+
taittaa	+	–	+
mahtaa	+	–	+
pystyä	?	–	+
IMP	–	+	–
pitää	+	+	+
täytyä	+	+	+
on + -ttava	+	+	+
tarvita	?	+	+
joutua	–	+	+
tulla	–	+	–
kuulua	–	+	–
häätyä	+	+	+
on pakko	+	+	+
äl-	–	+	–

Yksinkertainen väitelausekin voidaan kuitenkin eri tilanteissa tulkita niin episteemiseksi kuin deonttiseksi ja dynaamiseksi esimerkiksi intonaation perusteella. Esimerkiksi lause

(105) Alma-täti käy vielä ulkona

voi olla oletus, mitä Alma-täti tulee tekemään ennen jotakin toista tapahtumaa, kehoitus, mitä Alma-tädin tulisi tehdä, tai kuvaus, mitä Alma-täti pystyy vielä tekemään.

Palmer (1979: 173) esittää ajatusleikin elämänmuodosta, jossa episteemisuuden ja deonttisuuden raja katoaisi: ideaalisessa yhteisössä, jonka jäsenet tekisivät vain tekoja, joita heidän on lupa tehdä, ja jossa kukaan ei jättäisi noudattamatta määräyksiä, episteemisyys ja deonttisuus sulautuisivat yhteen, sillä kun joku antaisi esimerkiksi käskyn, hän samalla ilmaisisi, mitä käskyn saaja tulee varmasti tekemään. Palmerin kuvitelma on kuitenkin periaatteesakin ongelmallinen, sillä samaan henkilöön voi kohdistua eri tahoilta ristiriitaisia vaatimuksia, jolloin henkilön on tietenkin mahdotonta toimia niiden kaikkien mukaisesti.

Episteemisyys, deonttisuus ja dynaamisuus ilmaisevat erilaisen näkökulman johonkin asiointilaan. Puhuja valitsee näkökulmansa sen mukaisesti, onko hänen tarkoituksensa arvioida asian varmuutta, ohjailla kuulijan toimintaa vai kuvata jokin asiointila. Lauseessa asiointilaa edustaa propositio ja näkökulmaa modaalinen aines. Kuten voidaan sanoa, että jokaisessa tekstissä on sekä referentiaalinen merkitys että puhujan näkökulmaa ilmaiseva perspektiivimerkitys (Saukkonen 1984: 94), voidaan myös jokaisessa lauseessa katsoa olevan sekä jotakin asiointilaa vastaava propositio että siihen kohdistettua näkökulmaa ilmaiseva modaalinen aines. Kuten tekstin referentiaalinen merkitys myös lauseen propositio on puhdas abstraktio, joka ei voi koskaan esiintyä yksinään ilman modaalista ainesta, kuten pelkkää 'rakennusta' ei ole missään olemassa. Myös yksinkertainen väitelause on modaalinen, sillä se ilmaisee jonkin proposition täysin varmana. Halliday (1985: 340) huomauttaakin, että alamme paradoksisesti vakuutella olevamme varmoja jostakin vast sitten, kun emme varmoja itse asiassa ole.

Vaikka jokainen modaaliasteikko ilmaiseekin jonkinlaista mahdollisuutta ja välttämättömyyttä, ne ovat kuitenkin luonteeltaan erilaisia. Asteikkojen erilainen luonne voidaan osoittaa parafraasien avulla, mutta niitä voidaan pyrkiä kuvaamaan ja selittämään myös teoreettisesti. Modaalisuustutkimuksen tarkoituksena on silti vain pyrkiä löytämään mahdollisimman aukoton ja ilmaisuvoimainen teoriakehys kielen ilmiöiden tarkastelulle. Ei pidä kuvitella, että kieli noudattaa loogisia lainalaisuuksia, jotka vain olisi löydettävä kielen pinnan alta (Palmer 1979: 2, 7). Mikään luonnollisen kielen kuvaustapa ei kuitenkaan ole täysin tyhjentävä ja jäännöksetön. Selkeiden dikotomioiden

sijasta kielessä on jatkumoitteita, ja sen kuvauksessa onkin tarkkojen kategorioitten sijasta tyydyttävä prototyyppisten tapauksen erittelyyn. (Leino 1986: 150.) Samaan kielen kuvauksen kategoriaan luettavat tapaukset eivät ole keskenään täysin identtisiä, vaan ne ovat monin eri tavoin sukua toisilleen. Niiden välistä suhdetta voidaankin kuvata perheyhtäläisyyden käsitteellä. (Wittgenstein 1981: § 67–67.)

LÄHTEET

- AHLMAN, ERIK 1942: Saamisen käsitteen suhde pitämisen käsitteeseen. — Ajatus 11. Helsinki.
- ALLWOOD, JENS—ANDERSSON, LARS-GUNNAR—DAHL, ÖSTEN 1980: Logiikka ja kieli. Suom. Paavo Siro. Gaudeamus, Pori.
- FLINT, AILI 1980: Semantic structure in the Finnish lexicon: verbs of possibility and sufficiency. SKST 360. Savonlinna.
- HAKULINEN, AULI—KARLSSON, FRED 1979: Nykysuomen lauseoppia. SKST 350. Jyväskylä.
- HAKULINEN, LAURI 1979: Suomen kielen rakenne ja kehitys. 4. p. Otava, Keuruu.
- HALLIDAY, M. A. K. 1985: An introduction to functional grammar. Arnold, Great Britain.
- HINTIKKA, JAAKKO 1977: Deonttisen logiikan ongelmia. — Ajatus ja analyysi (toim. Tauno Nyberg). WSOY, Porvoo.
- ITKONEN, TERHO 1975: Ergatiivisuutta suomessa II. — Vir. 79.
- KANGASNIEMI, HEIKKI 1986: Deonttinen modaalisuus. Pro gradu -työ. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitos.
- KIURU, SILVA 1977: Suomen kielen kieltohakuiset verbit. SKST 335. Vaasa.
- LAHTINEN, OSVI 1977: Käskemisen, pitämisen ja olemisen suhteista. — Suomalaista oikeusteoriaa I (toim. Juha Pöyhönen). Helsingin yliopiston yleisen oikeustieteen laitoksen julkaisuja 2.
- LEINO, PENTTI 1986: Infinitiivin asema lauseessa. — Kieli 1. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LYONS, JOHN 1977: Semantics 2. Cambridge University Press, Cambridge.
- MOORE, G. E. 1965: Etiikan peruskysymyksistä. Suom. Jaakko Hintikka. Otava, Keuruu.
- PALMER, F. R. 1979: Modality and the English modals. Longman, London and New York.
- SAUKKONEN, PAULI 1984: Mistä tyyli syntyy? WSOY, Juva.
- WITTGENSTEIN, LUDWIG 1978: Zettel — filosofisia katkelmia. Suom. Heikki Nyman. Julk. G. H. von Wright ja G. E. M. Anscombe. WSOY, Porvoo.
- 1981: Filosofisia tutkimuksia. Suom. Heikki Nyman, WSOY, Juva.
- VON WRIGHT, GEORG HENRIK 1963: Norm and action. Routledge & Kegan Paul, Great Britain.
- 1977: Deonttinen logiikka. Suom. Tauno Nyberg. — Ajatus ja analyysi (toim. Tauno Nyberg). WSOY, Porvoo.
- 1985: Filosofisia tutkielmia. Suom. Heikki Nyman, Tauno Nyberg ja Jyrki Uusitalo. Kirjayhtymä, Juva.

Frame theory of deontic and dynamic modality

HEIKKI KANGASNIEMI

In this paper the author creates a system to describe different meanings of Finnish modal verbs such as *voida* 'can', *sopia* 'to be suitable', *pitää* 'ought' and *täytyä* 'must'. Studies of these verbs usually distinguish two kinds of modality, namely epistemic and non-epistemic modality. The latter, which is often called »root-modality» or »root-meaning», is in some more recent works further subdivided into deontic and dynamic modality, but the differences between them are seldom explained. This is the topic of this paper: the author draws attention to the problem of the main features which distinguish deontic from dynamic modality and discusses the manner in which these two kinds of modality are linked in speech. Then the different ways of expressing them in Finnish are described. The difference between epistemic and non-epistemic modality is much clearer: epistemic modality is the modality of propositions, while deontic and dynamic modality are the modalities of acts and events.

In recent years deontic expressions have been the object of considerable investigation in deontic logic, and in this paper the main results of those investigations are applied to natural language. Dynamic expressions have not been studied in the same way in logic, but in this paper they are studied together with deontic utterances. According to the writer both kinds of modality can be analysed in the same way by asking the same questions, in spite of the fact that the results and answers are quite different and almost contradictory.

It is possible to distinguish three modes in deontic as well as in dynamic modality. The deontic modes are 'permitted', 'obligatory' and 'forbidden'. The dynamic modes are, according to the author of this paper, 'ability', 'compulsion' and 'unability'. In logic it is traditionally noted that deontic modes join together: if some act is permitted, it

is not obligatory not to perform it and it is not forbidden to perform it, and if some act is obligatory, it is not permitted not to perform it and it is forbidden not to perform it. For example, if it is obligatory to pay your taxes, it is not permitted not to pay them and it is forbidden not to pay them. But the author argues that dynamic modes join logically together in the same way: if someone is able to do something, he is not under compulsion not to do it and he is not unable to do it, and if one is unable to do something, he is not able to do it and he is under compulsion not to do it. For example, if one is unable to climb to the tree, he is not able to climb and he is under compulsion not to climb.

The natures of deontic and dynamic modality also include the point that they do not exist of their own accord but rather always have some source or reason. Deontic sentences are permissions and orders. It is characteristic of them that there is always some authority by whom they have been given. Authorities giving permissions and orders can be divided in four categories: 1) authority can have legitimated power; that kind of authority is possessed by parliament, which gives the laws of the state, 2) or authority can have power because of its role, physical strength, or something similar; for example the mother in a family can give orders to the children because of her role, 3) or authority can be a social community which gives different kind of social norms; for example a nation forms a social community, which has its own social norms, 4) or authority can also be person's conscience, conviction or something similar; the kind of permission and orders giving authority is one's religious convictions. Sources of dynamic modality can be analysed through asking, what can be the reasons, why someone is able or unable to do something or why someone is under compulsion to do something. In

this paper it is proposed that those reasons can be 1) the acting person's properties or 2) the circumstances of the act. One's properties can be a) physical or b) mental ones. For example, it is possible that one is able to carry a very heavy suitcase because of his strength, which is a physical property, and it is possible that one is unable to see a bird in the sky because of darkness or distance, which are circumstances of the act.

Deontic and dynamic modality can also be analysed by investigating the kind of deductions which can be attached to them. At first, if someone performs an act we cannot say whether the act was permitted or forbidden, because people are in the habit of performing both kinds of acts. But on the basis of an act it is possible to deduce that the person is able to perform it because it would be quite strange to say that someone has done something he is unable to do — an act of that kind could be called a »miracle«. Secondly, although an act is obligatory or forbidden, we cannot know whether one performs it or not, because people are in the habit of performing and not performing both kind of acts, but if someone is under compulsion to do something, we know that the probability is great that he will also do it, and if someone is unable to do something, it can be said that he does not do it. For example, if one is unable to swim, it is certain that the does not swim. But it is noted in the present paper that deductions attached to dynamic modality are, nevertheless, not very clear. In any case, we can also ask what happens if someone does not perform an obligatory act or if one performs a forbidden act, and what happens if one tries not to perform an act he is under compulsion to perform or if one tries to perform an act he is unable to perform. Specifically, if someone does not obey an order, he can be punished. Still, punishment does not automatically follow a crime, and some orders can be disobeyed without punishment. But if someone tries not to perform an act he is under compulsion to perform or if one tries to perform an act he is unable to perform, he always fails, and failure follows automatically after trying to perform that kind of act.

These features can help one in analysing whether a give sentence is deontic or dynamic. Sometimes deontic and dynamic modality can also be connected. For example, mother can give the children permission to do something because she thinks that they are able to do it, or she can forbid them to do something because she thinks that they are unable to do it and that trying to perform the act would end in failure. Dynamic sentences can also be explanations of the disobedience of order. One can explain why he did not perform an obligatory act by saying that he was unable to perform it, and in the same way, if one is asked why he performed a forbidden act, he can explain that he was under compulsion to do it or, in the other words, that he was not able not to perform it.

After this analysis of the natures of deontic and dynamic modality the writer draws attention to the issue of what the modal verbs and so-called quasi modals of Finnish are and what meanings they can have. The verbs *voida* 'can', *saattaa* 'may', *pitää* 'ought', *täytyä* 'must', *häätyä* 'must', *on -ttAvA* 'to have to' and *on pakko* 'to have got to' are modal verbs and quasi modals, which can have epistemic, deontic and 'to be possible' dynamic meanings. *Taitaa* and *mahtaa* are verbs which can be used in epistemic and dynamic sentences, but not in deontic sentences. *Sopia* 'to be suitable' and *joutua* 'to wind up doing' are verbs that can occur in deontic and in dynamic sentences but not in epistemic sentences. It is characteristic of Finnish that there are very many verbs expressing some kind of ability or, if negated inability. Those verbs are, for example, *mahtua* 'to fit', *ulottua* 'to reach', *osata* 'to know how', *kyetä* 'to be able', *hirviätä* 'to dare' and *kestää* 'to endure'.

Finally, the author asks what modality is, arguing that every sentence contains a modal element and proposition. The proposition alone is an abstractor that can never occur without a modal element. A normal indicative sentence also has a modal element, since it expresses that something is absolutely certain.